

EGYMÁSRA NÉZVE

Az idő, amikor Lévy Endre a vajdasági magyar írás szolgálatára jelentkezett, mozgalmaktól volt terhes. A föld alá kényszerített osztályharc nem adta fel legális támaszpontjait, ellenkezőleg: megerősítette őket, s a szakszervezeteken kívül az irodalomban és diákcsoportosulásokban érezte egyre erősebben a jelenlétét. Nem voltak ezek világnézetiileg tisztázott csoportosulások, s a szabadkai diákok összefogása, esztendőkkkel megelőzve a vajdasági ifjúsági mozgalom szélesebb és erősebb hullámverését, még azzal is megnehezítette saját kibontakozását, hogy főként magyarokból jött létre. Mint a szlovákiai Sarlósoknak, nekik is először önmagukban kellett tisztázniuk, hogy mit is akarnak, s merre menjenek. Az eszmélés esztendei voltak ezek, amikor a magyar fiatalok az utódállamokban — apáik elzárkózásával szemben — az adott helyzettel kezdtek barátkozni, s a továbbélés reális lehetőségeihez alkalmazkodni.

Zágrábban az ottani magyar diákokban tovább tartott, s keserűségében még elutasítóbb lett az előző nemzedékek említett elzárkózása, amihez a horvátok növekvő elégedetlensége adott időnként gyújtóanyagot, úgyhogy a demokratikusabb magyar fiatalság valóban Szabadkán verődött össze. Az ott megszervezett jogi fakultás a környezetében megmaradt magyar diákmozgalom kialakulását tette lehetővé. A népi és baloldali programmal rokonszenvező ifjúság még nem haladt a kiélezett osztályharc útján, de folytatni próbálta az elfojtott akciókat, új folyóiratok indításával igyekezett pótolni a betiltottakat.

Én már úgy ismertem meg Lévy Endrét, mint valamilyen ifjúsági vezért. Míg jómagam a kifejezés gondjaival voltam elfoglalva, s volt úgy, hogy hosszú időre elnémitott a kishitűség, ő már tudta, mi a dolga a fiatal tollforgatónak, s oly magabiztosan tárgyalt a Kalangya szerkesztőjével, mintha a Híd, amelyet akkor indítottak, semmivel se lett volna szegényesebb, szürkébb és kezdetlegesebb, mint Szenteleky folyóirata. Megirigyeltem az optimizmusát, a fölényét, a bátorságát, amivel aztán még sokáig előttem járt, s azt hiszem, sokunk előtt még. Hogy a Népkör ifjúsága a haladó eszmék hordozója volt, s hogy a belgrádi Bolyai Farkas később ugyancsak a baloldaliak fellegvára lett, a szabadkai fiatalok tevékenységével és a zászlóvivő Lévy Endre szerepével magyarázható.

Ez a Németh László-i szó, a »szerep«¹ illet rá később is, mintha mindig szerepvállalás lett volna, amit csinált, s mindenkor a teljes és fenntartás nélküli angazsáltság készülségében. Ha majd a történetíróknak az árnyalatokhoz is érzékük lesz egyszer, bizonyosan különbséget fognak tenni a szabadkai magyarság és más bácskai vidékek ma-

gyarjainak magatartása között a háború éveit alatt. És ez a különbség a Népkör hatására jutott kifejezésre, mindenekelőtt a fiataloknak, Lévay Endrének és társainak aktivitása folytán.

Veres Péter, Sinka István, Féja Géza és más népi írók szabadkai fellépése szorosan hozzákötődött Lévay Endre aktivitásához, s hogy nem kapott állást a Naplót követő újság szerkesztőségében a megszállás alatt, mivel »nemzeti szempontból« megbízhatatlannak minősítették, ilyen kötődéseivel válik érthetővé. Így lesz ezután ő az első falukutató ezen a vidéken, így kerülnek ki tolla alól azok a népismereti tanulmányok, amelyek érzelmi túlfűtöttségükben is — vagy éppen ezért — egészen új társadalmi megvilágításban mutatják egy-egy település vagy nemzeti közösség helyzetrajzát. A teletcskai dohányosok, a hajdújárás magyarok, s az itt élő más népek a Bácska sajtós történelmi és etnikai képét mutatják fel Lévay Endre riportjaiban és szociográfiai dolgozataiban.

Ez az szó egyébként: felmutatni, ugyancsak az övé, mintha nem tartotta volna elegendőnek a figyelem egyszerű felhívását, hanem csakugyan mindennek fölébe akarta volna helyezni, amiről éppen írt. Az ilyesmi, persze, teljes odaadást követel, amire ő, minden óvatoss fontolgatást félretéve, mindig készen is volt. Hite és meggyőződése olykor nagyobb súllyal esett a latba, mint a tárgyi bizonyíték, amire hivatkozott, mivel azonban ezt az ő meggyőződését a tökéletes jóhiszeműség formálta, s egy őszinte és tiszta lelkesedés adta meg írásainak az alaphangulatát, az akkori általános agitatív követelményeknek is megfelelt.

De ez már a későbbi évek története, amikor — tévedések és félreértések után — újra írni kezdett. Most már nemcsak riportot és tanulmányt, de irodalmi esszét és szinkritikát, sőt novellát és regényt is. Mert ő még ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelynek a magyar írás szolgálatában mindenre vállalkoznia kellett. Ő még a »hőskor« egyik hőse és áldozata volt.

Novellái és riportjai között nehéz éles határvonalat húzni, mint-hogy szépirodalmi igénytelenséggel készült írásában az »életből« vett alapanyagot érezzük néha súlyosabbnak, riportjaiban viszont a líra gyakori áradása, a hozzáállás és megmunkálás módja figyelmeztet, hogy tulajdonképpen szépirodalommal van dolgunk. De minden egyes írásán eltörölhetetlenül ott van az író kézjegye. Stílus és hangvétel ritka egységbe olvad nála.

Hogy a fiatalabbakra milyen hatást tett a céhen belül, természetesen nem tudom. Innen messziről nézve azonban egyre úgy érzem, szeretettel és megbecsüléssel veszik körül, s szerepe most, hatvanévesen, éppen az, hogy amolyan pater familias legyen abban a városban, amely a vajdasági magyar irodalomnak először adott hajlékot, s ahol a magyar írásnak Lévay Endre mindig lelkes és jóhiszemű, becsületes és odaadó művelője volt.

Nekem személy szerint külön tartozásom ez a köszöntő. A közös ifjúságnak, a közös küzdelemnek, s a fölöttünk vészesen elfutott éveknek tartoztam vele. Kicsit magánügy ez a mi ügyünk, hatvanéveseké, ahogy megfogytokozva állunk a megváltozott világban, s kissé rezignáltan, de azért boldogan nézünk egymásra, hogy ezt is megértük.